

Canon și globalizare

 Autor: [Delia UNGUREANU](#), [Silvia Dumitrache](#)

Pe 31 octombrie și 1 noiembrie a avut loc, la Facultatea de Litere a Universității din București, conferința intitulată „National Literatures in the Age of Globalization. The Issue of the Canon/Literaturile naționale în epoca globalizării. Problema canonului“, în cadrul Centrului Interdisciplinar de Studii Culturale Europene și Românești „Tudor Vianu“. Cei doi invitați de onoare au fost profesorii de literatură engleză și comparată Theo D’Haen de la Katholieke Universiteit Leuven și David Damrosch de la Columbia University. Printre ultimele cărți publicate în limba engleză de Theo D’Haen, amintim *Configuring Romanticism* (Rodopi, 2003), *How Far is America From Here?* (Rodopi, 2005), *Cultural Identity and Postmodern Writing* (Rodopi, 2006). Cele mai cunoscute volume semnate de David Damrosch sînt *The Narrative Covenant* (1987), *What is World Literature?* (2003).

Deschiderea conferinței a avut loc în aula Bibliotecii Centrale Universitare „Carol I“, cu prezentarea comunicărilor celor doi invitați de onoare. Theo D’Haen și David Damrosch au dat tonul discuțiilor, care au continuat, apoi, în cadrul unor sesiuni paralele (trei, alteori patru), la Facultatea de Litere. Cei doi profesori au abordat spinoasa problemă a canonului astăzi, în mai largul context al globalizării, din două perspective diferite.

Theo D’Haen a lansat dezbateră care s-a continuat apoi în cadrul panel-urilor teoretice, privind distincția dintre literatura mondială, literatura națională și cea europeană, pornind de la un studiu de caz ce ia ca exemplu literatura olandeză și flamandă. Întrebarea sa din titlu – *how many canons do we need?* – nu primește un răspuns tranșant, Theo D’Haen oferind, mai curînd, o alternativă la tendința existentă astăzi în predarea literaturii în școli, aceea de a construi un canon global, mondial. Alternativa propusă de Theo D’Haen ar fi un canon intermediar, între cel național și cel global.

David Damrosch a accentuat necesitatea unei mai bune armonizări între global și național în ceea ce privește formarea canonului. Studiul său de caz are ca punct de plecare scrierile și contribuțiile a doi dintre fondatorii disciplinei care a luat astăzi avînt – literatura mondială: cărturari din secolul al XIX-lea, transilvăneanul Hugo Meltzl și danezul Georg Brandes.

Inițiativele celor doi sînt citate de David Damrosch ca exemple de strategii încă valabile prin care s-ar putea realiza o interacțiune reală între național și global.

Dacă nici unul dintre invitații de onoare nu a pus sub semnul întrebării necesitatea sau posibilitatea unui canon global, între participanții la conferință, atît din țară, cît și din străinătate, au existat mulți sceptici. Unul dintre aceștia, profesorul Călin-Andrei Mihăilescu de la University of Western Ontario, Canada, a accentuat imposibilitatea unui canon global, în lipsa unei reale literaturi globale, bariera considerată de netrecut rămînînd limba, dar și absența unei mentalități globale care să justifice crearea unui astfel de concept. Panel-urile teoretice, care s-au apropiat de sondarea posibilității de a fi a acestui concept, au subliniat natura laxă și imposibilitatea definirii termenului de „global“. În cele două zile ale conferinței, aspectele pro și contra ale ideii de literatură globală și de canon global au fost atent examinate, concluzia, subliniată și de către decanul Facultății de Litere, Liviu Papadima, în cadrul sesiunii de închidere a conferinței, fiind aceea că încă ne aflăm prea aproape de momentul lansării lor pentru a le putea înțelege obiectiv. Testul timpului va arăta dacă ideea globalizării (literaturii) a fost doar o modă sau, dimpotrivă, cursul firesc al literaturii, într-o lume aflată în schimbare.

Cîteva dintre titlurile panel-urilor sînt reprezentative pentru multiplele fațete pe care le-a îmbrăcat această problemă: „Canonul și politicile culturale“, „Scriitori și granițe“, „Negocierea identităților“, „Promovarea literaturii române în străinătate“, „Globalizarea, un nou Grand Récit?“, „Traducerea ca strategie legitimatoră“, „Canonul și studiile literare“, „Cultura populară“, „Predarea literaturii (române)“, „Construirea canonului“, „Literatura română și contextul european“. Deși toate secțiunile s-au anunțat a fi extrem de interesante, faptul că ele s-au desfășurat în paralel, în serii de cîte trei, a făcut imposibilă asistarea lor în întregime. Unul dintre cele mai interesante panel-uri a fost cel despre „Canon și studiile literare“, în cadrul căruia două dintre lucrări s-au dovedit deosebit de incitante: lucrarea lui Stefan H. Uhlig de la Faculty of English, University of Cambridge și a Mihaelei Irimia de la Facultatea de Limbi și Literaturi Străine a Universității din București. Stefan H. Uhlig a încercat să răspundă la întrebarea: „Ce anume face ca bazele puse în secolul al XIX-lea ale istoriei noastre literare să fie literare?“, pornind de la începuturile istoriei studiilor literare, așa cum s-a conturat ea în colegiile britanice, germane și franceze, la joncțiunea dintre istoriografie și retorică („Historiography or Rhetoric? Early Aspects of a European History of Literary Studies“). Oprindu-se asupra aceleiași perioade, lucrarea Mihaelei Irimia, „The Classic Modern Canons and the Disciplinary Separation“, a propus o altă viziune decît aceea convențională asupra a ceea ce denumim prin „canoane moderne“, dezvăluind rădăcinile lor clasice, precum și o serie de paradoxuri referitoare la construcția lor.

Cum ar putea literatura română să își păstreze specificul național și, totuși, să reușească să se încadreze într-un spațiu european în care granițele culturale par să fie tot mai estompate? La această întrebare au încercat să răspundă conferențiarilor din secțiunea cu titlul „Romanian Literature within the European Framework“ (moderată de Adriana Babeți, care a susținut, la rîndul ei, lucrarea „Un intermediar posibil: literatura regională și identitatea culturală multiplă“), una dintre cele mai animate și în cadrul căreia s-au purtat discuții vii. Cele patru comunicări ținute de Cristina Balinte (Institutul de Istorie și Teorie literară „G. Călinescu“), Iulian Costache (Universitatea din București), Oana Fotache (Universitatea din București) și Magda Răduță (Universitatea din București) au fost centrate pe dificultatea construirii unei imagini identitare de

către scriitorii români, care trebuie să își reconfigureze poziția într-un sistem cultural caracterizat prin globalizare. Noțiunile-cheie ce apar în argumentările participanților sînt sugestive pentru un nou mod de a înțelege construirea identității culturale: „piață de bunuri simbolice“, „brand cultural“, „literatură globală“, „recitare“ / „rebranduire“, „negociere“, „patrimoniu cultural“ etc. În condițiile în care, în prezent, vorbim, așa cum a sugerat Iulian Costache în comunicarea sa („Romanian Modern Brands and the European Canon“), de un patrimoniu cultural european, cum ar trebui să mai privim specificul național și în ce măsură acesta păstrează șansele unui dialog real cu trăsăturile naționale ale altor culturi? Iulian Costache pornește de la ideea necesității recitirii unor opere canonice din literatura română de secol XIX.

În contextul actual, cel al globalizării nu numai economice, ci și culturale, aceste lecturi nu își mai pot păstra fiabilitatea în afara unui proces de resemnificare. Se impune, astfel, o relectură care să creeze premisele unei interpretări mai deschise, nu doar a uneia care vizează caracterul național. Adaptarea la un sistem cu totul neobișnuit pentru o cultură care, pînă recent, a înțeles granițele ca parte esențială a specificului său, a fost discutată de Magda Răduță în „Le jour d’après: l’identité de l’écrivain dans la culture roumaine «ouverte»“. Conceptul de literatură globală nu este încă pe deplin conturat, iar criteriile care ar legitima o operă să se încadreze într-un canon european comun nu sînt nici ele clar definite. Această relație dintre un canon național și unul global este abordată de Oana Fotache („Global literature – In Search of a Definition“), iar Cristina Balinte („Enrégimentation nationale/ralliement européen. Critères d’accès de la littérature roumaine dans l’espace continental“) are în vedere strategii prin care literatura română poate să se facă vizibilă într-un cadru mai larg. Este clar că ideea de globalizare, un concept relativ nou pentru cultura română, forțată, pînă curînd, să rămîna blocată în propriile granițe, este una care stîrnește polemici. Așa cum sugera Oana Fotache, în cadrul discuțiilor, este nevoie, mai întîi, atît din partea cititorului, cît și din cea a scriitorului, de o forma mentis globală, pentru a înțelege și a accepta conceptul de globalizare.

Un subiect dintre cele mai incitante a fost cel referitor la problema scriitorilor din exil și la modul în care locul acestora în canon trebuie să se reconfigureze și el: nu se mai poate vorbi despre un canon strict al exilului, așa cum observă Carmen Mușat, în lucrarea intitulată „Canonul și literatura exilului“. De asemenea, Mircea Anghelescu, deschizîndu-și analiza cu o referire la constituirea primului canon literar românesc, în secolul al XIX-lea, și continuînd cu definirea canoanelor paralele din perioada comunistă („Problema canonului românesc în condițiile exilului și globalizării“), a susținut necesitatea redefinirii coordonatelor literaturii de exil, întrucît nu se mai pune problema plasării acesteia într-un mecanism de opoziție față de canonul oficial. Era clar că, într-o conferință ce supune dezbaterii problema canonului, referințe numeroase vor avea în vedere controversata scriere a lui Harold Bloom, Canonul occidental, care vine, așa cum se știe, împotriva tendinței dominante în prezent, aceea de multiculturalism. Dacă singurul criteriu esențial, în concepția lui Bloom, este cel estetic, înseamnă că, în conturarea canonului, criteriile care au în vedere apartenența etnică sînt excluse. Se pune însă problema dacă, în cazul unor scriitori minoritari, apartenența lor etnică reprezintă o trăsătură importantă pentru situarea lor în canon. Acest tip de întrebare s-a regăsit, de pildă, în lucrarea lui Romulus Bucur, „Scriitorii evrei din România: canon convergent sau paralel?“, care a avut în centrul analizei cazul lui Sebastian și pe cel al lui Steinhardt. O analiză interesantă, pornind de la împărțirea epocilor

literare în Canonul lui Bloom, o realizează Adina Ciugureanu („Towards an Anti-Canonical Canon“), care stabilește o serie de analogii între epocile literare și cele artistice.

Fiecare dintre aceste perioade este instaurată printr-o inovație care schimbă sistemul de valori de pînă atunci. Deși aceste noi opere pot fi văzute ca anticanonice, ele nu se opun canonului, ci îl întregesc, este concluzia Adinei Ciugureanu. Într-o perspectivă opusă esențial celei pe care o regăsim expusă în cartea lui Bloom, Mihai Mîndra („Multiculturalism and Globalization: Literary Theory/History and the Literary Canon in Romania“) a pus accentul pe importanța pe care ar trebui să o dețină multiculturalismul în procesul de constituire a unui canon. Astfel, mai degrabă decît criteriul suprem estetic promovată de Bloom, ceea ce contează, din această perspectivă, este o abordare interculturală, care să reconfigureze canonul din prisma minorităților etnice. Rămîne însă întrebarea dacă nu cumva ideea de multiculturalism în literatură împinge prea mult, într-o sferă marginală, criteriul estetic, care ar trebui, totuși, să rămîna unul semnificativ.

În cadrul acestei conferințe, alături de numele menționate, nu trebuie uitate nici cele ale altor personalități din străinătate sau din țară: Bruno Mazzoni (Universitatea din Pisa), Charles Torner (Institutul „Ramon Llull“, Barcelona), Michael Fleming (Universitatea din Durham), Zakaria Fatih (Universitatea din Maryland), Roumiana L. Stantcheva (Universitatea din Sofia „St. Kliment Ohridski“), Gisèle Vanhese (Universitatea din Calabria). De menționat sînt și Ileana Orlich și Frédéric Canovas (ambii de la Universitatea de Stat din Arizona), Marco Cugno (Universitatea din Torino), Elaine Martin (Universitatea din Alabama), Dorin Perie (Universitatea din Amsterdam), Dumitru Radu Popa (Universitatea din New York). Printre participanții din țară, merită amintiți Ioana Both (Universitatea „Babeș-Bolyai“ din Cluj) și Mircea Martin, Caius Dobrescu, Ion Manolescu, Mircea Vasilescu (Universitatea din București).

Sesiunea de închidere a lucrărilor conferinței l-a avut ca invitat de onoare pe scriitorul Mircea Cărtărescu. Fără să discute problema canonului sau a globalizării (literaturii), nici din punctul de vedere al criticului, nici al teoreticianului, Mircea Cărtărescu s-a oprit asupra cîtorva dintre limitele acestor puncte de vedere, exterioare literaturii, singurul interior aparținînd scriitorului.

Fără a se fi ajuns la distincții certe între ceea ce este național, european, universal, global sau în ceea ce privește definirea literaturii globale și a canonului ce ar rezulta de aici, conferința „National Literatures in the Age of Globalization. The Issue of the Canon / Literaturile naționale în epoca globalizării. Problema canonului“ a pus cîteva dintre cele mai actuale probleme atît ale literaturii, cît și ale studiilor despre literatură. Prezența lui Theo D’Haen și a lui David Damrosch, precum și numeroasa participare a cercetătorilor români și străini au transformat Bucureștiul, pentru două zile, într-o capitală a intelectualilor de pretutindeni, reuniți pentru a dezbate nu numai o problemă actuală și mediatizată, ci și una fundamentală, a identității în sens larg.